

MENDELOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií

Venezuelská ekonomika a její závislost na ropě

Bakalářská práce

Autor: Miroslav Kouška

Vedoucí práce: Mgr. Martin Hrabálek, Ph.D.

Brno 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci: Venezuelská ekonomika a její závislost na ropě

vypracoval samostatně a veškeré použité prameny a informace uvádím v seznamu použité literatury. Souhlasím, aby moje práce byla zveřejněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách ve znění pozdějších předpisů a v souladu s platnou Směrnicí o zveřejňování vysokoškolských závěrečných prací.

Jsem si vědom, že se na moji práci vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, a že Mendelova univerzita v Brně má právo na uzavření licenční smlouvy a užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona.

Dále se zavazuji, že před sepsáním licenční smlouvy o využití díla jinou osobou (subjektem) si vyžádám písemné stanovisko univerzity, že předmětná licenční smlouva není v rozporu s oprávněnými zájmy univerzity, a zavazuji se uhradit případný příspěvek na úhradu nákladů, spojených se vznikem díla, a to až do jejich skutečné výše.

V Brně dne:

.....

podpis

Poděkování

Rád bych poděkoval zejména vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Martinu Hrabálkovi, Ph.D. za cenné rady a připomínky při zpracování této práce. Dále bych rád poděkoval své rodině a přátelům, kteří mi byli oporou.

Abstrakt

Tato práce se zabývá hospodářsko-politickou situací Venezuely a úlohou ropy v ní. Jako cíl si autor klade zhodnotit míru závislosti Venezuely na ropě a posoudit, jaký efekt mělo znárodnění na ropný průmysl a na politicko-ekonomickou situaci země. V teoretické části je představen koncept prokletí přírodních zdrojů, dále jsou vymezeni hlavní aktéři mezinárodního obchodu s ropou a základní faktory hospodářské prosperity a je také nastíněn hospodářsko-politický vývoj Venezuely. Praktická část je pak věnována analýze získaných dat, která jsou porovnávána s vývojem na mezinárodním trhu s ropou.

Abstract

This thesis deals with the political-economic situation in Venezuela and the role of oil in it. The aim is to assess the extent of dependency of Venezuela on the oil and also what effect the nationalization had on its oil industry and political-economic situation in the country. In the theoretical part of the thesis the draft of the resource curse is introduced, also the main actors of the international oil business and basic factors of economic prosperity are defined and then the political-economic development of Venezuela is outlined. The practical part of the thesis is focused on the analysis of acquired data which is compared to the development in the international oil business.

Klíčová slova

Venezuela, prokletí přírodních zdrojů, ropa, Hugo Chávez, Nicolás Maduro, znárodňování.

Keywords

Venezuela, resource curse, oil, Hugo Chávez, Nicolás Maduro, nationalization.

Obsah

1. Úvod	9
2. Cíl a metodika práce.....	11
3. Teoretická část	12
3.1 Teorie prokletí přírodních zdrojů.....	12
3.1.1 Holandská nemoc.....	13
3.1.2 Cena ropy.....	13
3.1.3 Politické souvislosti	15
3.1.4 Vliv globalizace	17
3.2 Faktory ekonomické prosperity.....	21
3.2.1 Hrubý domácí produkt.....	21
3.2.2 Inflace	22
3.2.3 Nezaměstnanost	23
3.2.4 Veřejný dluh	24
3.3 Historie Venezuely a jejího ropného průmyslu.....	25
3.3.1 Období demokracie.....	25
3.3.2 Období od znárodnění ropného průmyslu	27
3.3.3 Období prezidenta Huga Cháveze	30
3.3.4 Období prezidenta Nicoláse Madura	34
4. Praktická část.....	36
4.1 Dopady znárodnování na venezuelskou ekonomiku.....	36
4.1.1 Růst HDP	37
4.1.2 Veřejný dluh a rozpočtový schodek.....	38
4.1.3 Inflace	40
4.1.4 Nezaměstnanost	42

4.1.5	Kontrola cen a směnných kurzů – nedostatek základního zboží	43
4.1.6	Ropný sektor	44
4.1.7	Kriminalita	45
5.	Závěr	47
6.	Zdroje.....	49

Seznam obrázků

Obrázek 1 – vývoj ceny ropy (v USD/barel)	15
Obrázek 2 - meziroční růst HDP v %	38
Obrázek 3 - Veřejný dluh v HDP.....	39
Obrázek 4 - Vládní rozpočet v % HDP.....	40
Obrázek 5 - Vývoj míry inflace	41
Obrázek 6 - Objem peněz v ekonomice a vládní výdaje v poměru k HDP	42
Obrázek 7 - Vývoj míry nezaměstnanosti.....	43
Obrázek 8 - Vývoj exportu ropy (1000 barelů/den)	44
Obrázek 9 - Počet vražd a únosů	46

1. Úvod

V současné době se Venezuela nachází ve velmi obtížné situaci. Zahraniční média hovoří o krizi, ta méně optimistická o pokraji zhroucení. Země je zmítaná vysokou inflací, nedostatkem základního zboží, vysokou kriminalitou a společnost je rozdělená. Zajímavý je přitom fakt, že Venezuela disponuje největšími prokázanými zásobami ropy na světě. Na první pohled by se mohlo zdát, že země s tak velkým přírodním bohatstvím se bude mít dobře, ale při bližším zkoumání zjistíme, že realita je složitější. Pokud země oplývá velkými zásobami jedné komodity, může se stát, že se na ní stane závislou a situace v zemi se tak bude odvíjet od toho, kolik peněz se z obchodu s danou komoditou vydělá. O takovém stavu pojednává teorie prokletí přírodních zdrojů, která bude pro tuto práci stěžejním podkladem.

Od začátku 20. století, kdy se ve Venezuele začala ropa těžit ve velkém, prošla tato země řadou změn. Od vlády diktátorů, přes období demokracie a tržního hospodářství až po bolívarovskou revoluci, která trvá dodnes. V každé z těchto etap hrála ropa klíčovou roli. Hlavním konfliktem, který Venezuela v obchodě s ropou musela řešit, byla míra státní intervence do tohoto odvětví. Z počátku panovaly ve venezuelském ropném průmyslu tržní podmínky. Do země byli přilákáni investoři, ti vybudovali potřebnou infrastrukturu a stát je následně zdanil. Postupně se však Venezuela přestávala chtít vzdát vysokých výnosů z prodeje ropy a tak upravovala podmínky. Nejdříve prosadila 50% podíl z výnosů a nakonec ropný průmysl znárodnila a sjednotila ho pod jednu státní společnost – Petróleos de Venezuela (PDVSA). Z krátkodobého hlediska tak dosáhla maximálního příjmu z prodeje, ale vytvořila tak nepřátelské prostředí pro zahraniční investory, kteří disponují potřebným kapitálem k udržení současné těžby a dalšímu rozvoji tohoto na investice velice náročného odvětví. Podstatný je fakt, že i přes znárodnění zůstala kontrola nad vedením PDVSA v rukou jejich vrcholných představitelů a vláda tak do jejího řízení příliš nezasahovala. To se změnilo po nástupu Huga Cháveze do prezidentské funkce v roce 1998. Chávez se rozhodl Venezuelu od základů přetvořit a zavést v ní socialistickou (bolívarovskou) revoluci. K uskutečnění toho cíle mu měly pomoci právě výnosy z prodeje ropy a tak

převzal kontrolu nad PDVSA a peníze z ropy využil na financování masivních sociálních programů, které mu spolu s populistickou rétorikou přinesly vysokou přízeň voličů. Chávez měl na rozdíl od jeho nástupce, současného prezidenta Nicoláse Madura, to štěstí, že prakticky po celé jeho funkční období cena ropy na světovém trhu rostla. Mohl si tak dovolit utrácet ve velkém. Nyní je však situace opačná a prezident Maduro čelí prudkým poklesům cen ropy a tedy nedostatku prostředků k financování svých programů a následování Chávezova odkazu.

Problematika Venezuelské krize je velice aktuální téma. V době psaní této práce se ve Venezuele uskutečnily parlamentní volby, které vyhrála většinovým podílem opozice a bude zajímavé sledovat další vývoj této země. Je jisté, že ať už bude u moci kdokoliv, bude stát před těžkou zkouškou. Vzhledem k výše popsaným skutečnostem a také díky osobnímu zájmu o Venezuelu jsem se proto rozhodl zvolit si tuto problematiku jako téma mé závěrečné práce.

2. Cíl a metodika práce

Cílem této práce je zhodnotit, jaký vliv mělo toto znárodňování na venezuelskou ekonomiku a do jaké pozice se tak země dostala z hlediska teorie prokletí přírodních zdrojů. Velkou pozornost přitom budeme věnovat období od roku 1998, kdy se dostal k moci Hugo Chávez, který dal znárodňování ve Venezuele nový rozměr a výrazně se tak přičinil ke změně této země. Na základě zjištěných informací a zpracovaných dat se budu snažit zhodnotit současnou situaci ve Venezuele a odpovědět na dvě výzkumné otázky. První otázka zní, do jaké míry je venezuelská ekonomika závislá na příjmech z ropy. Druhá a hlavní otázka je, jak ovlivnilo znárodňování ropný průmysl, venezuelskou ekonomiku a politiku obecně.

Ke zpracování této bakalářské práce bude použita literární rešerše, která spočívá ve vyhledávání, třídění a shromažďování informací a statistických dat, které budou následně empiricko – analytickým přístupem vyhodnoceny. V případě Venezuely je poměrně obtížné říci, do jaké míry jsou data pravdivá. Oficiálních údajů je sice mnoho a jsou volně přístupné, nicméně je třeba vzít v úvahu, že mohla být z politických důvodů pozměněna. Z tohoto důvodu budou oficiální údaje prokládány i daty z nezávislých zdrojů, které se často diametrálně liší. Problematická jsou také data po roce 2013, jelikož venezuelská vláda po tomto roce mnoho údajů přestala zveřejňovat. Důvody jsou s největší pravděpodobností politické.

3. Teoretická část

3.1 Teorie prokletí přírodních zdrojů

K pochopení širších souvislostí problému venezuelské závislosti na ropě je potřeba si nejprve vymežit obecný koncept problematiky přírodních zdrojů a jejich potenciálních negativních dopadů. Na první pohled se může zdát, že zásoby přírodního bohatství jsou pro stát a jeho ekonomiku požehnáním, avšak při bližším pohledu na věc můžeme zjistit, že kvůli dalším faktorům, ať už ekonomické či politické povahy, se tyto zdroje můžou pro danou zemi stát „kletbou.“ Právě o tomto tématu nejlépe vypovídá koncept teorie prokletí přírodních zdrojů (*resource curse*). Ačkoliv se může jednat o nejrůznější zdroje jako například vzácné kovy či minerály, k účelu naší práce budeme zdroje chápat především jako ropu.

Termín prokletí přírodních zdrojů využíváme k popisu selhání států bohatých na přírodní zdroje v jejich prospěšném využívání. Paradoxně mnoho zemí bohaté na přírodní zásoby jsou chudší a zbídačenější než země méně obdařené přírodním bohatstvím. Tato situace je dobře vidět na některých afrických státech. Kongo, Angola nebo například Súdán byly rozervány občanskými spory, Nigérie trpí rozsáhlou korupcí, zatímco Burkina Faso a Ghana – země poměrně chudé na přírodní bohatství- jsou stejně chudé, ale panuje zde mír a demokracie.

Jde o komplexní fenomén, který ovlivňují tři hlavní procesy. Prvním je zhodnocování měny díky vysokým ziskům z exportu dané komodity (v našem případě tedy ropy), což má negativní dopad na konkurenceschopnost ostatních odvětví. Tento proces je znám jako „Holandská nemoc.“ Druhým procesem je fluktuace cen komodity a její destabilizační účinky. Třetím procesem je vliv politických podmínek země. První dva procesy jsou ryze ekonomické a byly již rozsáhle studovány, avšak podle Stiglitze je to právě třetí proces, který si zaslouží více pozornosti, zejména díky jeho dalekosáhlým účinkům a při jeho zkoumání je potřeba propojit ekonomickou teorii s politickou teorií (Stiglitz 2007, s. 11). Všechny tři procesy budou podrobněji rozebrány v následujících podkapitolách.

3.1.1 Holandská nemoc

Tento termín byl poprvé použit v roce 1977 časopisem *The Economist*, který jím popisoval tehdejší problémy holandské ekonomiky. Roku 1959 byly v Holandsku objeveny velké zásoby zemního plynu a holandský export tak prudce vzrostl. Ekonomové tehdy zaznamenali silný kontrast mezi „vnějším zdravím a vnitřní nemocí.“ Mezi lety 1970 – 1977 vzrostla nezaměstnanost z 1,1 % na 5,1 % a soukromé investice klesaly. *The Economist* vysvětlil tuto hádanku poukázáním na vysokou hodnotu tehdejší holandské měny – guldenů. Export plynu vedl k přílivu zahraničních měn, což způsobilo nárůst poptávky po guldenů a tedy i jeho hodnoty. Tato skutečnost učinila ostatní ekonomická odvětví nekonkurenceschopnými na mezinárodním trhu. To však nebyl jediný problém. Těžba zemního plynu byla (a je) relativně kapitálově náročný byznys, který vytvořil jen málo pracovních pozic a Holandsko ve snaze zmírnit tak rychlý růst hodnoty guldenů drželo úrokové sazby nízké. To způsobilo odliv investic ze země a oslabení budoucího ekonomického potenciálu (*The Economist* 2014).

Výsledný efekt holandské nemoci se pak projevuje v celkové deindustrializaci. Tradiční výrobní a zemědělský sektor upadá s boomem exportu komodity. Další symptomy holandské nemoci jsou typicky změny ve směných kurzech a inflace. Při volném směnném kurzu hodnota místní měny klesá s přílivem zahraničních peněz převedených na místní měnu, tím pádem postupně roste i reálný směnný kurz. Pokud je směnný kurz podchycen, nastává další problém. Nabídka měny exportující země roste, což způsobuje v dané zemi inflaci. Oslabením výrobního a zemědělského průmyslu tak vzniká nezaměstnanost a práce i kapitál se přesouvají do nevýrobních sektorů, jako jsou služby (Crandall 2006, s. 52).

3.1.2 Cena ropy

Cena ropy na mezinárodním trhu je pro naši práci jedním z klíčových faktorů. Pro země závislé na exportu této komodity, tedy i pro Venezuelu, je to zásadní determinant výnosů. Jelikož HDP těchto zemí tvoří často z převážné většiny právě příjmy z exportu ropy, tak její cena v podstatě (minimálně z krátkodobého hlediska) předurčuje vývoj

celé ekonomiky. Problém je, že je velmi obtížné identifikovat a změřit faktory ovlivňující mezinárodní cenu ropy a tím pádem i predikovat její vývoj.

Typickým rysem ropy je její nízká cenová elasticita. Ropa je nejpoužívanější zdroj energie pro většinu ekonomik světa. Její nahraditelnost je poměrně pomalá a nákladná. Z krátkodobého hlediska ji tudíž lze jen těžko nahradit. Lidé nepřestanou jezdit autem, firmy se nepřeorientují na jinou výrobu či do jiného sektoru. Nicméně v dlouhodobém horizontu s rostoucí cenou ropy se vyvíjejí i technologie na její nahrazení – úsporná auta, elektromobily, lidé se přestěhují blíž do práce či si pořídí menší auto. Podobně s postupem času přejdou na využívání plynu nebo investují do zateplení (Sloman 2006, s. 50). Z dlouhodobého hlediska by tedy poptávka mohla být elastičtější, avšak stále jsou objevována nová naleziště a spotřeba ropy tak dále roste.

Vývoj ceny ropy ilustruje obrázek 1. Do 70. let byla situace poměrně stabilní a k větším výkyvům nedocházelo. Změna nastala v roce 1973, kdy cena ropy stoupla ze 3 dolarů za barel na 12 dolarů. Důvodem bylo embargo, které vyhlásili arabští členové organizace států vyvážejících ropu (OPEC) proti Izraeli a jeho podpůrcům během Jomkipurské války. Další skok následoval v roce 1979 s iráckou revolucí, která způsobila snížení produkce ropy, avšak mnohem větší dopad na cenu měla následná panika a nejistota (Falola a Genova 2005, s. 146). Cena tak stoupla ze 13 dolarů za barel na 34 dolarů. Pokles nastal během 80. let následkem hospodářské recese. Cena se potom až do konce 90. let pohybovala kolem 20 dolarů za barel. Od konce 90. let potom cena ropy spolu se světovou ekonomikou strmě rostla a to až do finanční krize z roku 2008, kdy cena spadla ze 140 na 40 dolarů za barel. Po této krizi cena rostla až do roku 2014, kdy ceny opět převážně vlivem politiky vyšší produkce ze strany OPEC a zvýšenou produkcí v USA klesly (The Economist 2014).

Ačkoliv dlouhodobý trend ceny ropy je rostoucí, můžeme pozorovat relativně vysoké výkyvy kolem tohoto trendu, kde rozdíl o 5 nebo 10 % z týdne na týden jsou zcela běžné (Stiglitz 2007, s. 7).

V současnosti se cena ropy pohybuje dokonce pod 40 USD/barel. Zde je dobré zmínit roli Saudské Arábie. Tento arabský stát disponuje druhými největšími zásobami ropy na

světě. Její zásoby činí podle OPEC 266 miliard barelů, což ji řadí těsně za Venezuelu, která má prokázaných 300 miliard barelů. Nicméně podstatný rozdíl mezi těmito dvěma státy je, že Saudská Arábie dokáže ropu těžít velice levně a zvládá také poměrně efektivně snižovat i zvyšovat těžbu ropy a tím ovlivňovat i její cenu.

Na podzim roku 2014 se stala poměrně nečekaná věc. Cena ropy začala klesat, ale Saudská Arábie spolu se svými arabskými partnery z OPEC, místo toho, aby těžbu snížili a cenu tak opět zvedli, udělali přesný opak – začali na trh dodávat více ropy (ekonomický-denik.cz 2015). Podle agentury Reuters se touto politikou OPEC snaží vytlačit z trhu konkurenci v podobě alternativních těžeb například v USA, Kanadě nebo na Ukrajině, kde je těžba ropy z písku a břidlic mnohem nákladnější a nízká cena ropy tak může znamenat i ztrátovou těžbu (reuters.com 2015). S touto politikou OPEC však nesouhlasí státy, které jsou na exportu ropy extrémně závislé. Jde například o Rusko nebo právě námi zkoumanou Venezuelu. Tyto státy se v rámci meetingů OPEC snaží orodovat za opětné zavedení kvót, čímž by se měla cena opět zvednout. Zatím však nebyly vyslyšeny a nadměrná produkce ropy tak pokračuje.

Obrázek 1 – vývoj ceny ropy (v USD/barel)

3.1.3 Politické souvislosti

Jako nejdůležitější faktor ovlivňující prokletí přírodních zdrojů označuje Stiglitz politickou situaci v exportující zemi. V případě ropy je prokletí přírodních zdrojů (v porovnání s ostatními přírodními zdroji) obzvlášť akutní, jelikož její zdroje jsou vysoce koncentrované na určitém místě a stejně tak je koncentrované i jejich vlastnictví. To vede k vysoké koncentraci moci a v důsledku i ke snížení odpovědnosti politických elit a špatným politickým rozhodnutím (Stiglitz 2007, S. 332).

Důležitým pojmem v této podkapitole je pro nás tzv. „rentiérský stát.“ Zásadní myšlenka tohoto konceptu je, že renta pochází ze zahraničí. Nezáleží, je-li tato renta generována z aktivit jako těžba nebo rozvojová pomoc, podstatné je, že renta přichází ze zbytku světa. Beblawi a Luciani (1990, s. 87) upravili tento koncept myšlenkou, že renty jsou přijímány a spravovány pouze minoritou – vládou – zatímco většina se na rentě podílí pouze distribucí nebo jejím využíváním. Pokud jsou renty generovány vnitřně, produktivní třída by měla být zahrnuta v jejich generování, ale v rentiérském státu můžou vnější renty přetrvat i bez silného domácího produkčního sektoru. Důsledkem je potom nedostatek aktivit spojených s daným sektorem, které by mohly jinak vyvolat industrializaci země.

Renty z exportu ropy jsou pro monopolní ovládnutí obzvlášť vhodné. Vyžadují pouze jednoduchou daňovou strukturu a zapojení relativně mála lidí často stačí ke generování obrovského množství peněz. Rentiérský stát akumuluje a monopolizuje zahraniční renty, což vyžaduje kontrolu nad obchodovaným zbožím a kooperativní chování na mezinárodním trhu. Pokud je toto chování doprovázeno nacionální rétorikou, přivlastňování se stává jednodušším. Rentiérský stát také vytváří nové (nebo maximalizuje již existující) renty a distribuuje je, což utváří a reflektuje politickou a sociální strukturu státu. V rentiérském státu se tak skupiny i jednotlivci snaží o preferenční přístup k rentě (Massabié 2008, s. 43).

Tyto politické faktory způsobují, že stát namísto toho, aby získával finanční prostředky od občanů formou zdanění a ty následně redistribuoval, drží příjmy z exportu ve svých rukou. Toto podle naší hypotézy způsobuje prohloubení prokletí přírodních zdrojů,

jelikož taková forma ekonomiky podkopává ekonomické sektory, které by jinak mohly navázat na exportní sektor, přispět k zlepšení infrastruktury a celkovému ekonomickému růstu. Navíc pokud je obchod s ropou plně v režii vlády, nahrává to tendenci k orientaci pouze na krátkou dobu, jelikož pro politiky není příliš výhodné slibovat větší příjmy v budoucnu za cenu současného uskromnění. Případné boomy ceny ropy tak v rentiérských zemích způsobují masivní růst veřejných výdajů, ale opomíjí se investice, které by jinak mohly z dlouhodobého hlediska posílit a stabilizovat národní ekonomiku.

3.1.4 Vliv globalizace

V této části rozebereme vliv procesu globalizace na prokletí přírodních zdrojů. Ačkoliv v kontextu zemí závislých na exportu jedné suroviny nelze zpochybnit roli národní politiky na utváření místní ekonomiky, je třeba vzít v úvahu i globální faktory.

Fenomén globalizace se projevuje zlepšením komunikačních a dopravních technologií, snížením nákladů na přepravu osob, zboží a informací. Tradiční vládní politiky omezující zahraniční transakce byly zmírněny nebo odstraněny, díky čemuž došlo k vzrůstu mezinárodního obchodu a přímých zahraničních investic. Globalizace mění vlastnosti světového hospodářství a ovlivňuje podstatu úspěšných hospodářských přístupů k rozvoji, což zvyšuje potřebu zajistit udržitelnost hospodářského vývoje (Jeníček 2002, s. 9). V posledních čtyřech dekadách došlo k rapidním ekonomickým změnám, které otevřely většinu národních ekonomik. Ekonomické analýzy poukazují na efekty internacionalizace na makroekonomickou politiku, národní konkurenceschopnost a faktory produkce. Jelikož politika a ekonomie jsou tolik propojené, máme důvod očekávat také politické efekty. Konkrétně pak vliv světové ekonomiky na utváření národních politik států. Zásadní myšlenka je, že nemůžeme rozumět národním politikám bez přihlídnutí na vztahy mezi národní a světovou ekonomikou a změny mezi nimi (Keohane a Milnerová 2002, s. 3).

K účelům naší práce si vymezíme hlavní aktéry, kteří na globální úrovni ovlivňují obchod s ropou, a popíšeme jejich vztah k národním státům závislých na exportu ropy.

3.1.4.1 Nadnárodní ropné korporace

Role sehraná mezinárodními ropnými společnostmi během expanze světové spotřeby a obchodu byla jedním z největších obchodních úspěchů moderní historie. Jak ropa nahradila dražší a méně spolehlivá paliva, společnosti otevřely nový ohromný trh s ropnými produkty a zpřístupnily je celému industrializovanému světu. Aby uspokojily stále rostoucí poptávku po ropě, společnosti objevily nová naleziště v Pacifiku, Jižní Americe, na Blízkém východě a v Africe.

Díky tomu, že byly tak velké objemy ropy produkovány a obchodovány mezinárodně, byly ropné společnosti přivedeny do konfliktu s národními zájmy a cíly na obou stranách trhu. Již od začátku dominovalo světovému ropnému průmyslu pouze několik obřích firem. Jak vlády exportních, tak i importních zemí viděly aktivity ropných společností v cizích zemích jako hrozbu pro jejich vlastní zájmy. Také světová nabídka i poptávka byly vysoce koncentrovány pouze v několika zemích, což vedlo vlády na obou stranách trhu k podezřívavosti vůči cílům všech ostatních vlád. Tato znepokojení vedla k opakovaným pokusům o přesunutí ropného průmyslu pod vládní kontrolu ve snaze rozšířit nebo ochránit národní zájmy (Wyant 1977, s. 125).

Filozofie moderní kapitalistické ekonomie upřednostňuje dosahování nebo maximalizace zisku a zahrnuje rentu a ty, kteří se o ni snaží. Mezinárodní ropné společnosti investující v exportních zemích třetího světa tuto filozofii přirozeně sdílejí. Nicméně byly konfrontovány se snahou exportních států a maximalizací renty plynoucí z těžby ropy, která vedla ve většině případů ke znárodnění (Mommer 1994).

Právě vztah mezi ropnými společnostmi a národními státy je pro naši práci jedním ze zásadních faktorů, jelikož výrazným způsobem předurčuje vývoj ropného sektoru v dané zemi. Přítomnost zahraničních společností v zemi se projevuje přílivem zahraničního kapitálu, který do země proudí formou investic do ropného sektoru. Dochází k modernizaci a rozšíření infrastruktury a také k hledání nových nalezišť, což jsou vzhledem k povaze ropného průmyslu vysoce nákladné investice, kterých by jinak stát často nebyl schopen. Nicméně z hlediska národních států jsou ropné společnosti často viděny jako vykořisťovatelé, kteří parazitují na národním bohatství a přivlastňují

si tak příjmy, které by mohly být využity pro zajištění a zlepšování životních standardů země a jejích občanů.

3.1.4.2 OPEC

Druhým důležitým globálním aktérem na mezinárodním trhu s ropou je Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC – Organization of the Petroleum exporting countries). Jde o organizaci, která navzdory své heterogenitě funguje již přes 50 let a která dokázala za dobu své historie několikrát ovlivnit dění na mezinárodním trhu s ropou. Ačkoliv v současnosti její vliv upadá, je zapotřebí brát v úvahu její roli v utváření podoby ropného sektoru příslušných států a jejich domácí i zahraniční politiky.

OPEC je stálá mezivládní organizace založená v září roku 1960 na Bagdádské konferenci. Zakládajícími členy byly Irák, Írán, Kuvajt, Saudská Arábie a Venezuela. Později se připojili Katar, Indonésie, Libye, Spojené arabské emiráty, Alžírsko, Nigérie, Ekvádor a Gabon. Sídlo OPEC se nacházelo v Ženevě a roku 1965 bylo přesunuto do Vídně. Jako cíl si OPEC určil koordinaci a sjednocení ropných politik členských států ve snaze zajistit spravedlivé a stabilní ceny ropným producentům, efektivní, ekonomické a pravidelné dodávky ropy spotřebitelským národům a spravedlivé zhodnocení kapitálu těm, kteří investují do ropného průmyslu (opec.com).

Od svého založení OPEC několikrát využila své moci k prosazení svých zájmů. Nástrojem byla především manipulace se světovou cenou ropy skrze produkční kvóty, které na světovém trhu způsobovaly snížení nabídky ropy a tedy i zvýšení její ceny. Dvě nejvýznamnější události, kdy k tomuto scénáři došlo, proběhly v 70. letech a označujeme je jako ropné šoky.

První ropný šok se odehrál v roce 1973, kdy vojska Sýrie a Egypta zaútočila na Izrael. Po tomto útoku následovalo embargo, které arabští členové OPEC uvalili na země, podporující Izrael. To se projevilo ve značném snížení celkové produkce ropy. Během měsíce se produkce snížila o 4 miliony barelů ropy denně, což představovalo 7,5 % světové produkce. Cena ropy díky těmto okolnostem vzrostla během roku ze 3 na 12 dolarů za barel.

Hamilton z části vyvrací teorie, které tvrdí, že primární roli v událostech prvního ropného šoku hrály ekonomické zájmy a které vidí politické cíle jako druhotné. *„Pokud byly příčinou ekonomické faktory, je obtížné porozumět, proč tyto faktory přiměly arabské producenty ropy k jiným rozhodnutím než ty nearabské. Zadruhé, embargo se zdálo být vedeno nikoliv největšími ropnými producenty, kteří by mohli v této věci mít nejdůležitější ekonomické zájmy, spíše nejmilitantnějšími arabskými národy, z nichž někteří dokonce ani ropu neprodávaly“* (Hamilton 2011, s. 15 - 16).

Druhý ropný šok začal s Íránskou revolucí roku 1979, kdy byla svržena tamní monarchie a byla nastolena Islámská republika vedena Ayotallahem Khomeininim. V této době měl Írán vysoký podíl na světové produkci ropy. Ačkoliv se íránská produkce nezastavila, značně se zpomalila. Navíc způsobila vlnu nejistoty na mezinárodním ropném trhu. Hned po Íránské revoluci roku 1980 vypukla Íránsko – Irácká válka, která trvala 8 let a skončila bez jasného vítěze. Ačkoliv válka vypukla kvůli teritoriálnímu sporu, napětí zde zůstalo ještě léta (Falola a Genova 2005, s. 146). Na konci roku 1980 cena ropy stoupla ze 14 na 40 dolarů za barel.

Schopnost OPEC ovlivňovat cenu ropy hrála podstatnou roli v utváření současné podoby ropného sektoru v exportních zemích včetně Venezuely, a proto považujeme za důležité ji zmínit. Nicméně v současnosti je situace velmi odlišná. S novými technologiemi, nalezením nových zdrojů a hlavně s boomem břidlicové ropy v USA se moc OPEC podstatně oslabila. Dnešní OPEC se řídí spíše základními tržními mechanismy než na to, aby se trhem snažila manipulovat (New York Times 2015).

3.2 Faktory ekonomické prosperity

Pro účely naší práce je potřeba si vymežit základní ekonomické faktory, které ovlivňují hospodářskou kondici státu. Podle nich později zhodnotíme vývoj Venezuely v kontextu znárodňování a jeho vlivu na hospodářství.

Ekonomické systémy je možné dělit na tři typy: tradiční, příkazové a tržní. Ve většině národních ekonomik se uplatňují zároveň všechny tři vymezené principy koordinace (existují zde tzv. smíšené systémy), ale jeden vždy převažuje. V současnosti ve světě převládá tržní systém hospodářství, konkrétně liberalismus, který klade důraz na demokratické principy (uznání občanských svobod, rovnosti před zákonem, právo volby) a jejich uplatnění v ekonomické oblasti a hospodářské politice jako existence soukromého vlastnictví, svobodná volba tržních subjektů, nízká angažovanost státu v ekonomice, svoboda podnikání (Cihelková a kol. 2009; s. 33 - 36).

Pro měření hospodářské kondice státu se používají čtyři základní makroekonomické ukazatele: hrubý domácí produkt, cenová hladina, zaměstnanost a veřejný dluh. Nyní si tyto ukazatele rozebereme.

3.2.1 Hrubý domácí produkt

Podle Kohouta existují dvě definice HDP. První říká, že HDP je součtem celkového objemu soukromé spotřeby, vládních výdajů, investic soukromých podniků a čistého vývozu. Podle druhé definice (která je ekvivalentní) je hrubý domácí produkt tvořen vyplacenými mzdami, podnikatelskými zisky, odpisy, nepřímými daněmi a čistými úroky. Obě definice podporují instinktivní pocit, že „růst HDP je, když se máme dobře.“ Ale na druhé straně tyto definice vypovídají o tom, že jde do značné míry o umělou veličinu, která vyjadřuje kvantitu, nikoliv kvalitu. Mechanické srovnávání HDP mezi různými zeměmi nebo obdobími proto může sklouznout do silně demagogických pozic. Velikost soukromé spotřeby v rámci HDP nevykazuje nic o tom, jakým způsobem utrácejí lidi své peníze a jaký z toho mají užitek (Kohout 2013; s. 95).

HDP se dělí na nominální a reálný, z nichž reálná podoba má větší vypovídající hodnotu, jelikož data jsou očištěna od inflace.

3.2.2 Inflace

Inflace, neboli růst cenové hladiny, je měřena pomocí cenových indexů, přičemž se může projevovat zjevným (otevřeným) růstem cenové hladiny, stejně jako může dojít ke skryté inflaci (problém výběru statků zahrnutých například do spotřebního koše, případně cenové regulace statků, důchodové politiky), která se pak projevuje jinou formou, jako například růst vynucených úspor, stínová ekonomika (problém centrálně plánovaných ekonomik). Míru inflace lze spočítat na základě tempa růstu cenové hladiny.

Z hlediska příčin inflace rozlišuje ekonomická teorie dvě formy (zdroje) inflace: poptávkovou inflaci (tažená poptávkou) a nabídkovou inflaci (tlačená náklady). V případě poptávkové inflace je zdrojem trvalý růst agregátní poptávky, který není doprovázen současným růstem potenciálního produktu. Ekonomické subjekty jsou tedy ochotny spotřebovávat více produktů, než ekonomika vytváří, což je následně kompenzováno růstem cen. Na druhé straně nabídková inflace bývá způsobena růstem nákladů firem (negativní nabídkové šoky). Růst nákladů firem může být vyvolán růstem nominálních mzdových sazeb, které rostou rychleji než produktivita práce nebo například růstem cen surovin a energie (Žák 2006; s. 20 – 21). Jednoduše řečeno lze tedy říci, že v praxi inflace vypadá tak, že lidé si za své peníze koupí méně.

Z hlediska rychlosti rozlišují ekonomové tři typy inflace:

- 1) Plíživá: Probíhá po delší dobu relativně mírným a stabilním tempem. Nejčastěji je za plíživou považována inflace, jejíž míra je jednociferná, tzn. menší než 10 %. Nemá na ekonomiku výrazné negativní dopady a je považována za slučitelnou se zdravým ekonomickým vývojem.
- 2) Pádívá: Inflace s ročním cenovým růstem v řádu dvou – a někdy i trojiciferných číslem. Tento typ inflace je spojen se značnými ekonomickými a sociálními náklady. Protože pádívá inflace snižuje výkonnost ekonomického systému a kvalitu systému sociálního, není považována za přijatelnou a je vnímána jako symptom nezdravého ekonomického vývoje.

3) Hyperinflace: Je extrémní formou inflace, při níž rostou ceny o tisíce, desetitisíce, statisíce a miliony procent ročně. Jde v podstatě o zhroucení peněžního systému země. Peníze ztrácejí schopnost plnit své funkce a ekonomika se postupně naturalizuje, tzn. že se od peněžní směny stále více přechází ke změně naturální.

(Jurečka 2010; s. 119 – 120)

3.2.3 Nezaměstnanost

K vytvoření makroekonomického produktu je zapotřebí určité množství výrobních faktorů, z nichž zvláštní pozornost bývá věnována práci. Znamená to, že s určitým objemem produktu je spojena určitá úroveň zaměstnanosti (resp. Nezaměstnanosti). Nezaměstnanost se měří pomocí míry nezaměstnanosti, vyjádřené podílem nezaměstnaných na celkovém počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva.

V průběhu času určitá část z celkového počtu pracovníků ztrácí své pracovní místo. Důvodů pro ztrátu zaměstnání je mnoho. Můžeme je shrnout do tří až čtyř skupin:

1) Frikční nezaměstnanost: lidé přecházejí z jednoho zaměstnání do druhého se stejnou nebo podobnou kvalifikací. Je způsobena běžnými přesuny v nabídce a poptávce po výrobcích a službách. Tato nezaměstnanost je pouze přechodná, trvá několik dní, maximálně týdnů.

2) Cyklická nezaměstnanost: Je způsobena poklesem v hospodářském cyklu – snížením celkových výdajů v ekonomice. Trvá zpravidla několik měsíců, dokud nezačne opět růst národní produkce a nezvýší se tak poptávka po práci.

3) Strukturální nezaměstnanost: Je způsobena hlavně změnami v požadované úrovni kvalifikace pracovníků, protože se změnila technologické podmínky výroby nebo došlo ke změnám v relativní konkurenceschopnosti jednotlivých odvětví. Může trvat i několik let a je spojena s rekvalifikací pracovníků.

4) Sezónní nezaměstnanost: Jedná se o nezaměstnanost ve specifických profesích, které lze vykonávat pouze v určitou roční dobu (např. zemědělec nebo lyžařský instruktor)

(Máče a Rousek, 2013; s. 29 – 30).

3.2.4 Veřejný dluh

Veřejný dluh standardně definován jako souhrn finančních závazků vzniklých při financování operací vládního sektoru vůči ostatním domácím i zahraničním ekonomickým subjektům. Jinak řečeno, veřejný dluh je souhrn pohledávek ostatních ekonomických subjektů vůči státu bez ohledu na to, jak tyto pohledávky vznikly. Je důležité si uvědomit, že s rostoucím dluhem rostou pohledávky vůči současné i budoucí daňové povinnosti obyvatelstva. Pro vymezení veřejného dluhu není podstatné, jak tento dluh vznikl, ale jakou formu na sebe vzal a jaké budou jeho následky pro makroekonomickou a finanční stabilitu (Ochrana a kol. 2010; s. 144).

Na vývoj podílu veřejného dluhu k HDP nepůsobí pouze vládou ovlivnitelný primární rozpočtový deficit, ale i exogenní faktory, z nichž nejvýznamnější je podíl efektivní úrokové míry z veřejného dluhu a tempa růstu produktu. Při souběhu vysokého tempa růstu a nízkých úrokových měr umožňuje vliv tohoto faktoru zakrývání vládní fiskální nedisciplinovanosti. Naopak, převyšuje-li úroková míra, kterou je dluh úročen, tempo růstu HDP, dochází k růstu relativní váhy veřejného dluhu i při nulovém primárním deficitu nebo dokonce při primárním přebytku. Tato situace bývá označována jako dluhová past (Dvořák 2008; s. 133).

3.3 Historie Venezuely a jejího ropného průmyslu

Abychom byli schopni posoudit současný stav Venezuely a identifikovat jeho příčiny, je třeba se podrobně podívat na ekonomický a politický vývoj této země. Zaměříme se především na historické události, které byly spojené s ropným průmyslem nebo ho zásadně ovlivnily. Venezuela je poměrně unikátní příklad, jelikož, na rozdíl od většiny zemí závislých na exportu ropy, zde byla po dlouhou dobu demokracie, což zásadně ovlivnilo podobu jejího ropného průmyslu a tedy i celé ekonomiky. Teorie venezuelské výjimečnosti poukazuje na to, že Venezuelská historie na rozdíl od ostatních latinskoamerických zemí není protkána bratrovražednými konflikty, rasovou nesnášenlivostí nebo třídními boji. Po mnoho let političtí analytici včetně těch, kteří měli blízko k mocenským kruhům ve Washingtonu, prezentovali Venezuelu jako vzor demokracie, a to díky její stabilitě, odpouštění od levicové politiky a vyhýbání se násilí (Ellner 2008). Nicméně, situace se změnila s nástupem Huga Cháveze k moci. Dnes jsou ve Venezuele naprosto postrádány základní prvky demokracie (Brewer – Carías 2010). Právě přechod z demokratického na autoritářské vedení a postupný odklon od liberalismu je předmětem našeho zkoumání, jelikož podle nás právě tyto faktory hrály silnou roli v prohloubení venezuelského prokletí přírodních zdrojů. Pro účely naší práce si vývoj Venezuely rozdělíme na čtyři etapy: období demokracie, období od znárodnění ropného průmyslu do roku 1998, éru prezidenta Huga Cháveze a nakonec období současného prezidenta – Nicoláse Madura.

3.3.1 Období demokracie

Pro většinu 19. a první polovinu 20. století byla ve Venezuele charakteristická vláda militantních diktátorů – tzv. Caudillos. Po smrti posledního z nich – Juana Vincenta Gómeze se demokratickým hnutím podařilo postupně přimět armádu ustoupit z přímého zapojení v národní politice a roku 1958 zformovat demokraticky zvolenou vládu.

Ropa se ve Venezuele začala těžit ve velkém až od roku 1912, ačkoliv informace o jejich zásobách již byly dříve. Hlavními producenty byly nejdříve Royal Dutch Shell a

poté Rockefellerovo Standard Oil. Už v roce 1929 byla Venezuela po USA druhým největším exportérem ropy na světě. Mezi lety 1920 až 1935 proběhl ve Venezuele první velký ropný boom a podíl ropy na exportu se vyšplhal z 1,9 % na 91,2 %. V roce 1921 byl podíl kávy na exportu devětkrát vyšší než podíl ropy. O pět let později byl podíl ropy více než dvojnásobný oproti kávě a kakau dohromady a v roce 1935 byl již šestnáctkrát vyšší než tradiční exportní položky. Petrodolary obohatily Goméze, jeho rodinu a společníky, ale také způsobily socioekonomickou přívalovou vlnu. Rolníci masivně opouštěli venkovské oblasti a hledali příležitosti v ropných táborech a městech. K této nové pracující třídě se přidali řidiči autobusů a nákladních vozů, přístavní a železniční dělníci, stavebníci a další. Import stoupal a vytvářel příležitosti pro obchodníky. A tak malá, ale rychle rostoucí střední třída začala přemýšlet nad převzetím moci nad Gomézovou oligarchií (Vanden - Prevost 2015; s. 463).

Tyto okolnosti měly dramatický dopad na venezuelskou ekonomiku a způsobila zde Holandskou nemoc, kterou jsme si již představili v podkapitole 1.1. Nejdůležitější důsledek Holandské nemoci byl pokles zemědělské výroby téměř na nulu a industrializace v zemi se ve srovnání s ostatními latinskoamerickými státy znatelně zpomalila (Venezuelanalysis 2003).

Roku 1943 prošla podoba ropného byznysu ve Venezuele razantní změnou. Spojené státy se obávaly opakování mexického scénáře z roku 1937, kdy došlo ke znárodnění ropného průmyslu. Ropa z Venezuely byla navíc v těchto letech pro USA klíčová vzhledem ke kontextu druhé světové války. K reorganizaci tak došlo velmi pokojně a tento stav byl vnímán jako spojenectví mezi Venezuelou a USA. Společnostem byly uděleny koncesní práva na těžbu ropy po dobu 40 let a navíc po 20 letech měly mít možnost tato práva prodloužit na dalších 40 let. Výměnou za tato koncesní práva požadovala Venezuelská vláda od ropných společností vybudování rafinérií a 50% podíl na příjmech z prodeje ropy. Tato dohoda je známá pod názvem „padesát na padesát.“ Tento stav se zdál být spravedlivý a přijatelný jak ze strany vlády, tak i ropných společností a tak docházelo k masivním investicím do rozvoje ropného průmyslu ze strany zahraničních společností. Nicméně, jak ukázal následný vývoj, venezuelská vláda měla zcela odlišné úmysly (Parra 2004, s. 14).

Tento nový systém pro Venezuelu znamenal ještě užší provázanost státních příjmů s ropou. Zatímco předtím byl státní příjem založen na koncesích a clech, tak po uzákonění dohody „padesát na padesát“ byly výnosy z ropy spojené s daněmi založených na příjmu z těžby ropy. S rostoucími příjmy z ropy tak rostlo i spoléhání státu na tento zdroj příjmů namísto individuálních daní z příjmu (Venezuelanalysis 2003).

3.3.2 Období od znárodnění ropného průmyslu

Navzdory svým problémům se Venezuela jevila jako dobrý příklad pro ostatní latinsko-americké státy. Vyhnula se vlně militantního vládnutí v 70tých letech. Nový ropný boom přinesl obrovské finanční zisky a po většinu století životní standardy a sociální mobilita ve Venezuele stoupaly. Během ropných šoků inicializovaných OPECem v 70tých letech se pro Venezuelu zdálo možné vše. V roce 1974 se výnosy z ropy zvýšily z 2,6 miliard USD v předchozím roce na 8,9 miliard USD. Tyto peníze se využily na zvýšení minimální mzdy, snížení nezaměstnanosti, masivního rozvoje ocelářského a hliníkového průmyslu a dotování zemědělství a dalších průmyslů a zvyšování sociálních výhod. Inlace byla kontrolována svázáním bolívaru pevným kurzem 4,3 k dolaru, což umožnilo levně cestovat do zahraničí nebo nakupovat importované zboží. Život byl tak dobrý, že Venezuelané tomuto období říkají „Tan barato, dame dos“ – „Tak levné, že si vezmu dvě!“ V roce 1976 se tak venezuelská vláda rozhodla znárodnit (s kompenzacemi) ropné společnosti a sjednotit je pod státní podnik PDVSA (Petróleos de Venezuela) a stát tak začal kontrolovat veškeré zisky z ropy (Vanden-Prevost 2015; s. 465).

PDVSA fungovala jako „stát ve státě,“ nikdy nebyla plně kontrolovaná vládou, která ji technicky vzato vlastnila. Inženýři, geologové a manažeři, kteří tradičně společnost řídili, představovali vlastní společenskou třídu – tzv. Petroleos – smetánka venezuelské elity. Před nástupem Huga Cháveze drželi Petroleos ve všech vládách tiché veto nad klíčovými politickými otázkami včetně správních záležitostí a investiční politikou. Tuto moc si drželi díky tomu, že PDVSA byla bohatá a dobře řízená megafirma považovaná

za první světovou korporaci ve třetím světě – inovativní, důvtipná a agresivní (nacla.org).

Přechodné růsty ceny ropy vedly ke zvyšování výdajů, které však zůstalo zachováno i když výnosy z ropy klesaly. Navzdory odhadovaným 600 miliardám USD z exportu ropy klesl skutečný příjem na obyvatele o 15 % mezi lety 1973 až 1985. Od té doby se pokles v ekonomické kondici zrychloval a v letech 1985 až 2000 HDP na obyvatele klesal v průměru o 2,2 % ročně.

Navzdory rozsáhlému utrácení neměla vláda ani státní podniky problémy se získáváním zahraničního kapitálu. Zahraniční půjčky podporovaly rapidní vrůst importu. Renty obdržené během ropného boomu v letech 1979 až 1982 byly využity na podporu již zmíněného hliníkového a ocelářského průmyslu, které čelily kritickým ztrátám. Navzdory reformám se fiskální situace v zemi stávala čím dál tím křehčí a Venezuela tak i díky poklesu ceny ropy v letech 1982-1983 nebyla schopna plnit své dluhové závazky. V roce 1983 tak došlo k masivnímu odlivu kapitálu, který způsobil devalvaci měny, a odstartovala se tak hluboká hospodářská recese (Allan, Gelb, Benn, Eifert, Nils Borje, Tallroth 2002; s. 13 - 14).

Dny nulové nezaměstnanosti a prosperity tak skončily. Míra chudoby stoupala a Venezuelané tak začali hledat viníky. Venezuelská demokracie byla úzce spojena s antiimperializmem (převzetí kontroly nad příjmy z ropy) a rozvojem (využitím petrodolarů). Po znárodnění ropného průmyslu již nebylo možné vinit z nezdarů ropný imperialismus. Elita měla tendence vinit z ekonomického úpadku doby po roce 1980 občany. V jejich pohledu příjmy z ropy udělaly Venezuelany línými. Lidé však měli jiný názor: země byla bohatá, lidé byli chudí, na vině jsou ti nahoře.

Venezuelské politické strany se zapojily do téměř každé oblasti společenského života: odbory, sousedské spolky, ženské spolky, studentské organizace, rolnické spolky a podobně. Strany se rvaly o kontrolu těchto organizací. Vítězství totiž znamenalo větší podíl na příjmech z ropy, které tyto organizace dotovaly. Například odbory byly financovány z těchto příjmů namísto z příspěvků. Odboroví lídři kontrolovali největší banky a služby (turistická zařízení), což je distancovalo od běžných pracovníků a

vytvářela se tak živná půda pro korupci. Ve stranách a v legislativních záležitostech panovala železná disciplína a hlasování proti vedení strany nebo i pouhé námítky představovali politickou sebevraždu (Vanden-Prevost 2015; s. 466).

V roce 1989 byl ekonomický pokles Venezuely na historickém maximu a veřejnost tvrdila, že to nemá mnoho společného s poklesem ceny ropy, horší obchodní bilancí či vysokými úroky a nízkou produktivitou, ale může za to především korupce. Spotřebitelům klesala kupní síla, mezera mezi chudými a bohatými se zvětšovala a elity (byznysmeni, politici, novináři a státní úředníci) si stále drželi svůj marnotratný životní styl. Venezuelané se tak začali ptát, kam jdou miliardy z petrodolarů a vnímání korupce ve vládě bylo tématem číslo jedna (Lusignan 2004; s. 4).

Se zhoršujícím stavem venezuelské ekonomiky rostlo i napjetí. Situace eskalovala 27. února 1989 kvůli růstu ceny benzínu, došlo k rozsáhlým vzporám a rabování, které vešly ve známost jako „caracazo“ a které se rozšířily do 22 měst. Proti vzbouřencům byla nasazena armáda a následující násilí si vyžádala přes 1000 životů. Toto použití armády vyprovokovalo bolívarské důstojníky, jejichž řady a odhodlání k činům již touto dobou rychle rostly. 14. února roku 1992 se pokusili o puč proti vládě a prezidentovi Carlosovi Pérezovi. Když puč selhal, Pérez požádal zatknutého vůdce Huga Cháveze, aby vyzval své podpůrce ke složení zbraní. V televizním vysílání měl na sobě Chávez typický červený baret. Prohlásil, že jejich cíl prozatím selhal. Politici doufali, že tímto byla krize zažehnána, avšak efekt byl jiný. Tisíce mladých začali na podporu Cháveze nosit rudé barety a mnohým bylo jasné, že Chávez ještě neřekl poslední slovo.

Pérez a jeho ekonomický program selhali. Pouliční demonstrace byly téměř na denním pořádku. V listopadu došlo k dalšímu pokusu o puč, což ukázalo, že věci se ani v nejmenším nevrátily do normálu. V roce 1993 byl prezident Pérez sesazen za ilegální machinace s fondy a na jeho místo nastoupil již podruhé Rafael Caldera, který následně osvobodil Cháveze a ostatní uvězněné důstojníky. Caldera také přislíbil alternativu k neoliberalismu, ale pak zkolaboval bankovní systém hrijící korupcí a Caldera zavedl neoliberalní politiku, která k nechuti voličů velice připomínala tu Pérezovu.

V roce 1998 proběhly ve Venezuele prezidentské volby a vítězem se s 56 % hlasů stal Hugo Chávez. Svou kampaň založil především na volání po změně ústavy a ropné politiky. V 90tých letech totiž díky ekonomické krizi PDVSA protlačila tzv. Apertura Petrolera (otevření ropy), která povolila příliv zahraničního kapitálu do ropného průmyslu za cenu podmínek stejně lukrativních pro investory jako za Gomézovi éry. Chávez obvinil společnost z prodeje národního bohatství za účelem udržení vysokých platů a privilegovaného životního stylu načež se vysocí představitelé PDVSA pokusili v roce 2002 Cháveza svrhnout. Představenstvo PDVSA chtělo společnost zachránit před Chávezem, Chávez chtěl zachránit zemi před společností (Vanden-Prevost 2015; s. 467 - 468).

3.3.3 Období prezidenta Huga Cháveze

Ropná politika od zvolení Huga Cháveze představuje pro Venezuelu velký historický zlom. Ačkoliv venezuelský ropný průmysl byl oficiálně znárodněn již roku 1976, tak i přesto nadále operoval nezávisle na vládě a uplatňoval silnou kontrolu nad národními financemi. Pro mnohé tento stav až příliš připomínal podobu moci, kterou měly ropné společnosti nad venezuelskou vládou po většinu 20. století. Po roce 2001 Chávezova vláda převzala kontrolu nad ropnou společností a sladila její operace v souladu s jejich sociálními a ekonomickými cíly. Příjmy z ropy tak byly využívány k široké škále sociálních programů zaměřeným na nejvíce znevýhodněné společenské vrstvy. Vláda také přijala nové zákony opravňující ji změnit smlouvy o ropném obchodu, které uzavřeli předchozí vlády za účelem privatizace venezuelské ropy v rámci programu Aparatura Petrolera. Tyto zákony byly též použity k převzetí kontroly nad ropnou produkcí v oblasti Orinocké nížiny. Tato nová politika tak zrušila půl století trvající strategie, vztahy a další formy kontinuity v ropném průmyslu (Ellner, Salas 2006; s. 54-55).

Již od začátku Chávez úzce propojil svůj nový rozvojový program s ropnou politikou. On a jeho vláda výrazně přispěli ke zvýšení cen ropy tím, že opět posílili OPEC. Tento úspěch záležel na jednom z mála aspektů ropné politiky, který stále zůstal v rukou

národních vlád – mezinárodní úmluvy. Oživení OPECu umožnilo hledání proveditelných sociální a ekonomických alternativ ve Venezuele (ibid, s. 64).

Důležitou postavou v této souvislosti se stal Alí Rodríguez, kterého Chávez jmenoval ministrem energetiky a hornictví. Než Chávez přišel k moci, OPEC byl pouze stínem své bývalé síly, kdy členské země pravidelně ignorovaly dohodnuté kvóty. Rodríguez byl odhodlán opět z OPECu udělat silný kartel. Z Venezuely se za předchozí desetiletí stal jeden z nejméně spolehlivých členů. Produkce nad dohodnuté kvóty spolu s expanzí produkce zemí mimo OPEC vedla ke stabilnímu poklesu ceny ropy. Roku 2000 Chávez zorganizoval setkání členů vlád OPECu v Caracasu, kde tomuto trendu přislíbil konec. Dále Chávez strávil svůj první rok v prezidentském úřadu návštěvami čelních představitelů členů i nečlenů OPECu a přesvědčoval je, aby kvóty dodržovali a cena ropy se tak držela minimálně nad 22 USD. Tato Chávezova snaha téměř okamžitě přinesla své výsledky, když cena ropy, poprvé od roku 1985, stoupla na více než 27 USD za barel v nominálních cenách (Venezuelanalysis 2003).

Již před nástupem do funkce se Hugo Chávez vyjadřoval poměrně explicitně, pokud šlo o ropu a ropnou politiku. „Ropa je geopolitická zbraň a tito imbecilové, kteří nám vládou, si neuvědomují, jakou moc mají země vyvážející ropu v rukou.“ Domlouváním a manévrováním se Chávezovi podařilo skrze OPEC zvednout cenu ropy až na 59 USD v roce 2005. Díky tomu se Chávez doslova dopil v penězích a získal tak velký ekonomický a politický vliv jak ve své zemi, tak i napříč Latinskou Amerikou (Kozloff 2007; s. 7).

3.3.3.1 Bolívarovská revoluce

Po nástupu k moci začal Hugo Chávez prosazovat tzv. Bolívarovskou revoluci – formu demokratického socialismu odmítající imperialismus, podporující nacionalismus a ekonomickou soběstačnost národu jako celku, pojmenovanou po Simonu Bolívarovi, kterému je přisuzováno osvobození Venezuely, Kolumbie, Ekvádoru, Panamy, Peru a Bolívie od španělské koloniální nadvlády.

Bolívarovská filozofie prosazovaná Chávezem zahrnuje marxistické myšlenky převzaté od dalšího Chávezova hrdiny a mentora – Fidela Castra. Avšak oproti Castrově izolované Kubě se Chávez snažil protlačit svoji agendu na regionální úroveň a využít moc získanou díky ropě k pozvednutí obrazu latinskoamerické politické levice (worldnews 2014).

V souladu s principy Bolívarovské revoluce byla roku 2000 referendem schválena nová Bolívarovská ústava, která přejmenovala Venezuelu na Bolívarovskou republiku Venezuela. Zároveň bylo na základě této ústavy prodlouženo prezidentské období z 5 na 6 let a bylo také umožněno znovuzvolení, což Chávez obhajoval argumentem, že ke zlepšení tehdejšího stavu země nestačilo pouze jedno volební období. Oproti předchozí ústavě připisuje Bolívarovská ústava mnohem větší ekonomickou roli státu. Stát je podle ní zodpovědný za národní průmysl, zemědělství a další odvětví jako rybolov, turismus či malé obchodní a řemeslné podniky (venezuelanalysis 2003).

Kromě ropného průmyslu tak docházelo ke znárodnování i v ostatních oblastech. Například v zemědělském sektoru byl znárodněn majetek hospodářských gigantů jako americký Cargill inc., britský Vestey Foods, dále pak mimo jiné Fertinitro nebo Agroislena. Ve finančním sektoru pak byly znárodněny například Banco Federal nebo Banco de Venezuela. Znárodněny byly také energetické podniky jako Seneca nebo Electricidad de Caracas. V průmyslu pak šlo například o společnost Owens Illinois, která se představovala jako největší světový producent skleněných nádob nebo velké cementárny jako Lafarge SA či Holcim Ltd. Dále docházelo ke znárodnění podniků v oblastech jako ocelářství, telekomunikace, doprava nebo například turizmu (Reuters 2012).

3.3.3.2 Sociální mise

Za účelem zlepšení sociálních podmínek země spustil Chávez roku 2003 sérii výdajových programů, které nazval „Mise.“ Cílem těchto misí obecně bylo přerozdělení sociálních služeb k obyvatelům s nižšími příjmy, kteří neměli k těmto službám za předchozích vlád přístup a zároveň tak usnadnit Bolívarovskou transformaci země (Ashner 2012; s. 204). Tyto mise bývají často považovány za Chávezovo největší

úspěchy a také díky nim získal vysokou popularitu zejména mezi chudými obyvateli a zajistily mu tak kromě jiného vítězství v dalších volbách.

Omezení pro hodnocení této důležité části sociální politiky zahaluje mise do tajemna. Až už záměrně nebo ne, mise zanechaly místo pro spekulace a různé závěry. V kontextu země s velice polarizovaným veřejným míněním jsou mise vnímány buď jako svaté nebo jako špatné a nic mezi tím (harvard.edu 2008).

Je tedy poměrně složité hodnotit úspěch či neúspěch těchto Chávezových misí. Na jedné straně je fakt, že od nástupu Cháveze do funkce se podařilo zlepšit sociální indikátory jako je například míra chudoby, nezaměstnanost, míra gramotnosti či kojenecká úmrtnost. Deník The Guardian ve své studii z roku 2013 používající data ze Světové banky, Mezinárodního měnového fondu a komise OSN pro uprchlíky představil některé podstatné změny v těchto indikátorech. Představíme se alespoň některé z nich.

Nezaměstnanost klesla z 14,5 % v roce 1999 na 7,6 % v roce 2009. Míra extrémní chudoby klesla z 23,4 % v roce 1999 na 8,5 % v roce 2011. Kojenecká úmrtnost klesla z 20 na 1000 narozených v roce 1999 na 10 na 1000 narozených. Naproti tomu však například rostla kriminalita. Počet vražd stoupl z 25 na 100 000 obyvatel na 45 na 100 000 obyvatel, což může ukazovat na rostoucí sociální nespokojenost a napětí (theguardian 2013).

Můžeme tedy říci, že určitý efekt Chávezovy mise měly, avšak je důležité zmínit alespoň dva hlavní protiargumenty. Zaprvé výsledný efekt se v drtivé většině neshodoval s původními plány mnohé z daných cílů tak zůstalo pouze v podobě Chávezových slibů. Pro naši práci je však ještě podstatnější druhý protiargument. Tyto mise byly totiž financovány z ropných výdělků PDVSA. Cena ropy od nástupu Cháveze k moci až do roku 2008 téměř konstantně rostla a vláda si tudíž mohla dovolit takto masivně utrácet za sociální výdaje, avšak uvrhla tak Venezuelu do ještě větší závislosti na ropě a připravila tak zemi poměrně nejistou budoucnost.

3.3.4 Období prezidenta Nicoláse Madura

Hugo Chávez se až do své smrti těšil poměrně vysoké popularitě. V roce 2012 s 55 % hlasů opět vyhrál prezidentské volby, nicméně již tehdy mu byla diagnostikována rakovina a prezidentský úřad už nemohl plnohodnotně zastávat. 5. března 2013 své nemoci podlehl a jaká svého nástupce a pokračovatele bolívarovské revoluce určil Nicoláse Madura, který je i současným prezidentem Venezuely.

Maduro tak postavil svůj politický kapitál na odkazu svého předchůdce a mentora. Pokračoval ve stávajících sociálních programech zavedených Chávezem a navíc k nim přidal ještě několik nových, především pak v oblasti výstavby domů. Nicméně, Nicolás Maduro zdědil prezidentský úřad v době, kdy se cena ropy stále pohybovala vysoko (mezi 80 – 100 USD/barel) a díky níž byla taková politika možná. Po roce 2014 se však situace razantně změnila. Od poloviny roku 2014 začala cena ropy na světovém trhu prudce klesat. Do té doby se poměrně stabilně držela kolem 100 USD/barel, avšak o rok později to již bylo pouze 60 USD/barel a pokles dále pokračoval až na současných 40 USD/barel. Analýzy tuto skutečnost vysvětlují několika faktory. Za prvé došlo na trhu ke značné nerovnováze mezi nabídkou a poptávkou. Producentské státy mimo OPEC značně zvýšily svou produkci a světová poptávka po ropě je slabší, než se předpokládalo. Dalším důvodem je silnější dolar, tedy měna, ve které se ropa kupuje. Dále je tu neschopnost členů OPEC (především pak Saudské Arábie) dohodnout se na produkčních kvótách, čili není na místě očekávání, že OPEC situaci nějak podstatně změní (fortune 2015).

Pro Madura a Venezuelu tak nastává krušné období. Neschopnost prezidenta Cháveze i jeho nástupce diverzifikovat venezuelskou ekonomiku a omezit tak její závislost na ropě a zároveň fakt, že výtěžky státní ropné společnosti PDVSA byly použity na financování masivních sociálních programů (již zmíněných misí), tak vedly k vážnému zhoršení stavu ekonomiky. To se projevuje v mnoha ukazatelích, které podrobně představíme v následujících kapitolách.

Nezodpovědné kroky prezidenta Cháveze a jeho nástupce již vyústily v politické následky. Dne 6. Prosince (tedy v době psaní této práce) se ve Venezuele konaly

parlamentní volby, ve kterých nadpoloviční většinou vyhrála opoziční strana MUD. Porazila tak vládnoucí PSUV, která zastává program prezidenta Madura a jeho předchůdce. Zatím je však příliš brzy hodnotit, jaký budou mít tyto volby pro Venezuelu efekt.

4. Praktická část

4.1 Dopady znárodnování na venezuelskou ekonomiku

Oficiálně byl ropný průmysl Venezuely znárodněn již roku 1976 za vlády prezidenta Péreze a stát tak začal kontrolovat veškeré ropné výdělky. Nicméně pro účely naší práce je potřeba neredukovat slovo „znárodnění“ pouze na zmíněný rok 1976. Společnost PDVSA byla sice společnost vládní, ale prakticky ji tato vláda nekontrolovala. Řídili ji stále vrcholní představitelé společnosti, již zmínění Petroleos. Ti stále dělali důležitá rozhodnutí ohledně produkce, investic a celkové politiky společnosti. PDVSA (ačkoliv znárodněna) tak stále sama rozhodovala o tom, kam půjdou ropné výnosy a také alespoň částečně zvládala udržovat společnost otevřenou zahraničním investorům. Během krize v 90tých letech se dokonce podařilo prosadit program Aparatura Petrolera, který připravoval podobně lákavé podmínky pro investory jako v období před znárodněním. Tento stav se však výrazně změnil po nástupu Huga Cháveze, který znárodnování dal nový rozměr. Stát tak převzal kontrolu nejen nad PDVSA, ale i nad většinou ostatních stěžejních společností ať už v sektoru průmyslu, zemědělství nebo například financí.

Pojem znárodnění tak budeme v této práci chápat nejen jako samotnou událost z roku 1976, ale především jako sérii jednání, která vedla k postupnému převzetí kontroly nad řízením a financemi venezuelských podniků, z nichž nejdůležitější je PDVSA.

V krátkodobém hledisku se dá říci, že znárodnování přineslo Venezuele více bohatství. Veškeré výnosy z ropy, která tvoří více než 90 % příjmů z exportu, byly najednou v rukou vlády a ta je mohla využít na realizaci svých plánů. O pohnutkách, které vedly Cháveze a jemu podobným k masivnímu utrácení ropných zisků na sociální programy se dá pouze spekulovat. Mohlo jít skutečně o touhu zlepšit situaci Venezuelanů (především těch chudých) a zároveň mohlo jít o čistě politicky motivovaný cíl udržet se u vlády. Z hlediska dlouhodobého však šlo o kroky, které paralyzovaly venezuelskou ekonomiku a připravily tak občanů nejistou budoucnost. Venezuela tak dnes čelí řadě ekonomických problémů jako je například inflace (nejvyšší v Latinské Americe), zadluženost, nedostatek základních produktů a mnohé další.

Prezident Nicolás Maduro viní ze současného stavu „ekonomickou válku,“ kterou proti němu údajně vede USA, Kolumbie a soukromé firmy, které chtějí svrhnout jeho vládu. Opozice zase tvrdí, že venezuelská ekonomika byla poslána ke dnu špatným vládním managementem a zavedením kontroly měnového kurzu a cen (bbc 2015).

Nyní si postupně rozebereme několik ekonomických ukazatelů a popíšeme jejich vývoj v kontextu námi zkoumaného znárodňování.

4.1.1 Růst HDP

Hrubý domácí produkt Venezuely od roku 1998 (tedy od zvolení Huga Cháveze) do roku 2013 rostl průměrným tempem 2,42 % ročně. Toto číslo by se mohlo zdát poměrně uspokojivé, nicméně je třeba se blíže podívat na jednotlivá období a zahrnout faktor vývoje ceny ropy. Mezi lety 2002 až 2004 můžeme pozorovat hluboký propad na -26,7 % v prvním kvartálu roku 2003 a následný skokový růst na 36,1 % v prvním kvartálu roku 2004. Toto bylo ovlivněno ropnou stávkou z let 2002 – 2003. Dalo by se očekávat, že nebýt této události, růst HDP by osciloval mezi hodnotami z let 2001 až 2005. Dále pak můžeme pozorovat pokles tempa růstu, který trval až do roku 2010. To si vysvětlujeme zaprvé dopady finanční krize z let 2008 – 2009 a zadruhé snižující se schopností těžby, což je následek odlivu investorů ze země a utrácení peněz ze zisků PDVSA za sociální programy namísto investic do údržby a modernizace ropného průmyslu i dalších odvětví ekonomiky. Zotavení světového trhu z finanční krize a růst ceny ropy pomohlo Venezuele k meziročnímu růstu mezi roky 2010 až 2013, avšak od té doby vlivem poklesu ceny ropy vykazuje Venezuela meziroční poklesy. Poslední data vykazují pokles o 4 % oproti předcházejícímu roku.

Obrázek 2 - meziroční růst HDP v %

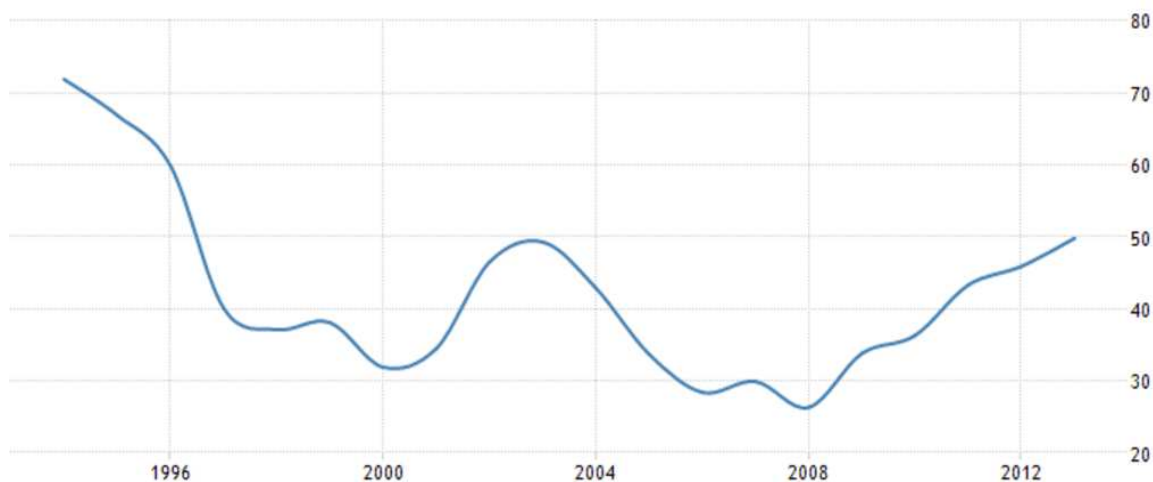

Zdroj: www.tradingeconomics.com

4.1.2 Veřejný dluh a rozpočtový schodek

Veřejný dluh Venezuely dosáhl v roce 2013 hodnoty 49,8 % HDP. Průměrný dluh za období 1994 – 2013 činil 42,33 % HPD. Největšího podílu dosáhl v roce 1994 – 71,9 % HDP (hospodářská krize) a nejnižšího v roce 2008 – 26,3 % HDP (cena ropy rekordně vysoká). Po snížení dluhu z let 2003 až 2008 by se dalo očekávat, že po odeznění krize z let 2008 – 2009 bude dluh díky rostoucím cenám ropy opět klesat, avšak opak je pravdou. V současnosti ještě nejsou tato čísla tolik alarmující (například Česká republika má podle ministerstva financí veřejný dluh ve výši 42,6 %), ale znepokojivý je především trend.

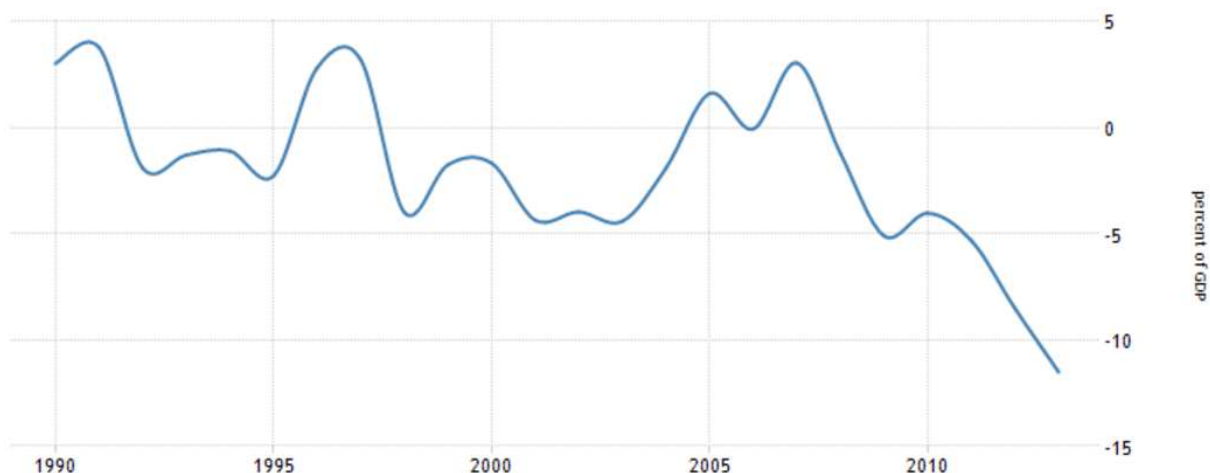
Obrázek 3 - Veřejný dluh v HDP

Zdroj: www.tradingeconomics.com

Mezi lety 1990 - 2013 byl průměrný rozpočtový deficit 1,94 %. Dokonce i během krize v 90tých letech se rozpočtový schodek nedostal pod 5 % HDP. V letech 1991 – 1992 a 1996 – 1997 stát dokonce hospodařil s přebytkem. Následně se pak deficit pohyboval mezi 2 – 5 % HDP, až roku 2004 začal znovu klesat až do roku 2007. Od té doby deficit téměř konstantně roste a v roce 2013 již dosahoval 11,5 % HDP. Alarmující je skutečnost, že stát nedokázal hospodařit s vyrovnaným rozpočtem nebo alespoň menším schodkem dokonce ani v období růstu ceny ropy. Vzhledem k současným cenám ropy (kolem 40 USD/barel) není na místě očekávat výrazné zlepšení této situace. Ve snaze snížit veřejný dluh a financovat sociální programy navíc Venezuela neustále tiskne nové bankovky, což má však za následek rapidní devalvaci měny a zemi tak dnes hrozí hyperinflace (podle mnohých zdrojů ji už zažívá).

Obrázek 4 - Vládní rozpočet v % HDP

Zdroj: www.tradingeconomics.com

4.1.3 Inflace

Oficiální míra inflace podle Banco Central de Venezuela činila v roce 2014 68,5 %. Již toto číslo z Venezuely dělá stát s nejvyšší inflací na světě. Skutečnost je však pravděpodobně ještě horší. Vzhledem k nespolehlivosti oficiálních dat a uměle vytvářeným měnovým kurzům je poměrně složité určit skutečnou míru inflace. Analýzy ze strany venezuelské politické opozice (například magazín El National) udávají čísla kolem 180 % a některé zdroje jako například magazín Forbes udávají, že na černém trhu je inflace dokonce přes 800 %. Vláda zavedla regulaci cen na mnoho základních produktů. To způsobilo, že výroba těchto produktů se podnikům nevyplatila a tak je stáhly z oficiálního prodeje. K dostání tak často bývají pouze na černém trhu za mnohonásobně vyšší cenu. Čím více klesá cena ropy, tím více se snižuje schopnost Madurovy vlády pumpovat dolary to složitého systému měnových kurzů. Pro rok 2015 Banco Central de Venezuela nepublikovala data ohledně inflace, dá se však očekávat další zhoršení.

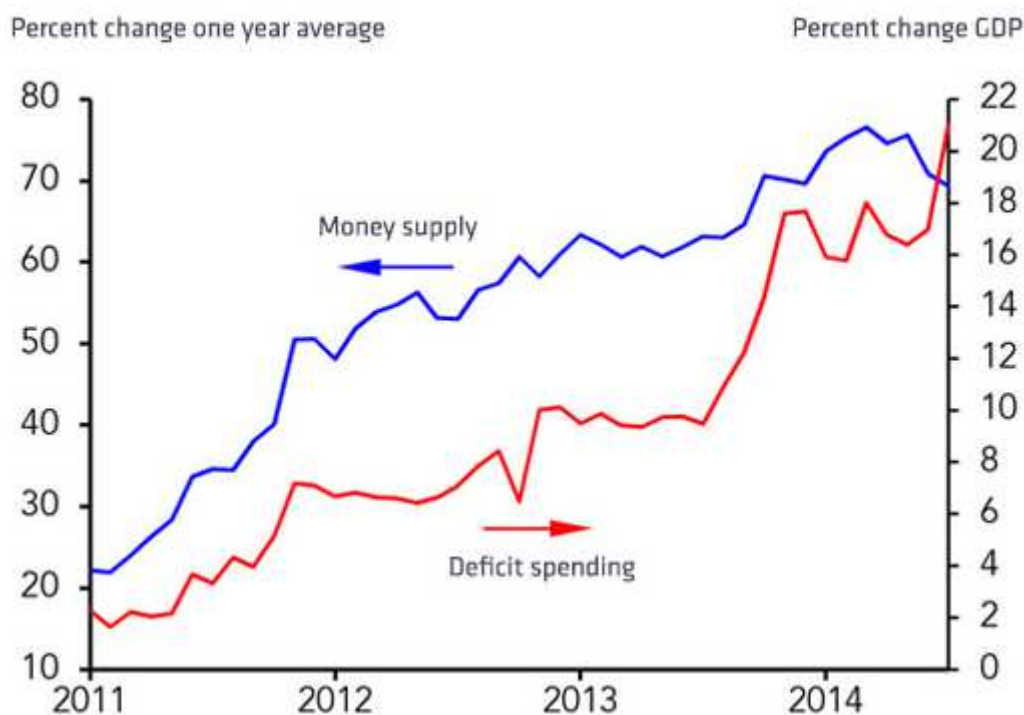
Obrázek 5 - Vývoj míry inflace

Zdroj: www.tradingeconomics.com

Kromě klesání ceny ropy vidíme další dvě hlavní příčiny takto vysoké míry inflace: tisk více a více peněz do oběhu a nadměrné výdaje. V následujícím grafu můžeme pozorovat, jak se od roku 2011 měnil objem peněz a vládní výdaje v poměru k HDP. Je zřejmé, že tyto dva ekonomické jevy spolu korelují. Výdaje na sociální politiku Venezuely již nezvládá státní ropná společnost PDVSA financovat a tak si půjčuje od centrální banky. Tím se však znehodnocuje měna (cncb 2014). Aby zmírnil dopady inflace a omezil černý trh, zavedl Nicolás Maduro systém přidělu, to však způsobilo situaci, že v zemi je akutní nedostatek základních produktů a na ty přidělené se stojí mnohahodinové fronty (Wall Street Journal 2013).

Obrázek 6 - Objem peněz v ekonomice a vládní výdaje v poměru k HDP

Zdroj: www.cnbc.com

4.1.4 Nezaměstnanost

Míra nezaměstnanosti ve Venezuele se podle grafu zdá být poměrně stabilní. V roce 2003 můžeme pozorovat prudký nárůst nad 20 %. Zda opět hrála roli generální stávka z roku 2002, která vážně ohrozila venezuelskou ekonomiku jako celek. Následně míra nezaměstnanosti klesala až do roku 2007 a od té doby se poměrně stabilně pohybuje mezi 5 – 10 %.

Takto nízkou nezaměstnanost si vysvětlujeme zaprvé výraznou zaměstnaností ve státní struktuře a zadruhé rozsáhlými vládními investicemi do sociálních programů (již zmíněným misím).

Obrázek 7 - Vývoj míry nezaměstnanosti

Zdroj: www.tradingeconomics.com

4.1.5 Kontrola cen a směnných kurzů – nedostatek základního zboží

V roce 2003 zavedl prezident Chávez striktní cenovou kontrolu a připevnil směnný kurz bolívaru k dolaru. Cílem bylo zmírnit inflaci a omezit odliv kapitálu. Ani jeden z těchto cílů však naplněn nebyl. Kontroly cen a měnových kurzů spolu s nedostatkem dolarů v ekonomice způsobují, že importéři nemají dostatečnou motivaci k produkci zboží. Když byl v roce 2013 zvolen Nicolás Maduro prezidentem, na černém trhu se dalo za 1000 bolívarů nakoupit zhruba 30 dolarů. Dnes je to méně než 3 dolary. Mezitím se ceny rychle zvyšovaly a mzdy tomuto tempu nestíhaly (theguardian.com 2015). Výsledkem tedy paradoxně je, že kvůli regulovaným cenám, které měly původně zajistit dostatek základního zboží, se toto zboží stalo ještě více nedostatkovým a lidé si jej tak musí kupovat na černém trhu za mnohonásobně vyšší ceny nebo stát dlouhé fronty k obchodům a doufat, že na ně zboží vyjde.

Mezi nedostatkové produkty patří mimo jiné například mléko, kukuřičná mouka nebo toaletní papír. V roce 2015 uvedla Venezuelská farmaceutická společnost, že v zemi je nedostatek přibližně 70 % léků. Venezuelský index nedostatku, který měří objem základního zboží, které aktuálně není k dispozici, dosáhl v lednu 2014 rekordních 28 %. Od té doby venezuelská centrální banka přestala index zveřejňovat (Council of Foreign Relations 2015).

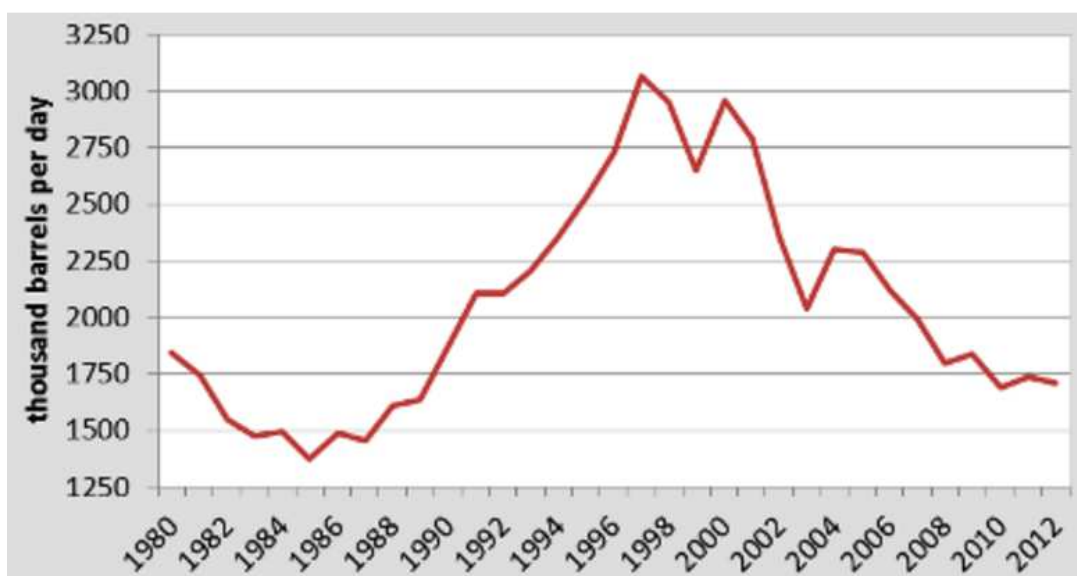
4.1.6 Ropný sektor

Jak již bylo popsáno v předchozích kapitolách, pro venezuelskou ekonomiku představuje ropný průmysl zásadní roli. Přes 95 % exportu Venezuely tvoří právě tato komodita a představuje také více jak 50 % veškerých rozpočtových příjmů vlády. Situace v zemi se tak přímo odvíjí od produkce a ceny ropy.

V této kapitole se zaměříme na to, jak se vyvíjel ropný průmysl Venezuely od znárodnění v roce 1976 a od nástupu Huga Cháveze v roce 1998.

Jak můžeme vidět z grafu, export ropy po roce 1976 začal klesat až do poloviny 80tých let. To si vysvětlujeme právě znárodněním společnosti PDVSA. Všeobecně se dá říci, že znárodnování podniků má za následek odliv zahraničního kapitálu. To platilo i v případě Venezuely, avšak i přes oficiální stav zůstala společnost pod kontrolou jejich vrcholných představitelů a ti se snažili zachovat příznivé podmínky pro zahraniční partnery a udržet tak zahraniční kapitál ve společnosti. Po počátečním zaleknutí způsobeném znárodněním se tak investoři opět rozhodli vložit svůj kapitál do venezuelského ropného průmyslu. Export ropy tak opět rostl, což trvalo až do nástupu prezidenta Cháveze v roce 1998.

Obrázek 8 - Vývoj exportu ropy (1000 barelů/den)

Zdroj: www.oilprice.com 2013

Po Chávezově zvolení v roce 1998 a následných opatření vedoucí k převzetí kontroly PDVSA pod úplnou kontrolu vlády a se situace změnila. Téměř okamžitě došlo k opětovnému odlivu investorů a export se tak začal znovu snižovat. Ke krátkému zvýšení ještě došlo po roce 1999, kdy byl zaveden program Aparatura Petrolera, avšak ten Chávez zrušil a odliv investorů tak pokračoval. Mezi lety 2002 – 2004 můžeme vidět růst exportu, to si však vysvětlujeme pučem a stávkou z roku 2002, což způsobilo prudký pokles v produkci a následný růst je tak v grafu těmito událostmi zveličován.

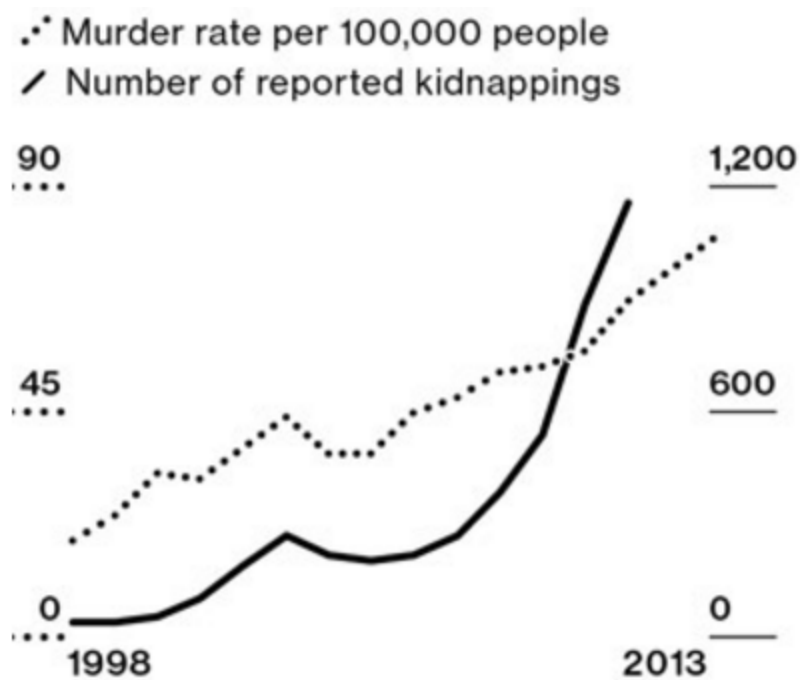
Značná část venezuelské ropy pochází z Orinocké nížiny, tato ropa je však velmi těžká a náročná jak na těžbu, tak i na zpracování. Zachování současného průmyslu i jeho další vývoj a rozšiřování tak vyžaduje značné investice. Před nástupem Cháveze k moci do venezuelského ropného průmyslu investovaly zahraniční společnosti. Po zhoršení smluvních podmínek zavedeným Chávezem se však zahraniční investice značně omezily. Na nové podmínky přistoupilo 16 společností včetně například firmy Chevron, ExxonMobile nebo Royal Dutch Shell a několik společností bylo nuceno těžbu v zemi ukončit (např. Total nebo Eni). Masivní sociální programy Chávezovi a Madurovi vlády jsou financovány z výtěžků státní PDVSA a společnosti tak nezbyvá dostatek kapitálu na udržování a rozvoj ropného průmyslu. Export ropy tak nadále klesá (Energy Information Administration 2015).

4.1.7 Kriminalita

Se zhoršující se socioekonomickou situací v zemi stoupá i míra napjetí ve společnosti a kriminality. Oficiální data udávají, že počet vražd na 100 000 obyvatel je 39, nicméně nevládní organizace jako například Venezuelan Violence Observatory tvrdí, že toto číslo není reálné a odhaduje, že na 100 000 obyvatel připadá 79 vražd. To, společně s únosy, krádežemi a vydíráním, získalo Venezuele podle zprávy Světového ekonomického fóra na globální konkurenceschopnost třetí pozici na žebříčku ekonomik nejvíce zasaženými kriminalitou. Vysoká míra kriminality má negativní vliv na ekonomiku například proto, že odrazuje již tak zdrženlivé investory a místní obyvatelé mají o to větší strach založit vlastní podniky. Podle dat Venezuelan Violence Observatory stoupl vražd na 100 000 od roku 1998 (tedy od zvolení Cháveze) z 19 na

79 a počet únosů se vyšplhal z několika desítek případů ročně před rokem 1998 na více než 1100 únosů v roce 2013 (Bloomberg 2014). Takto vysoká míra kriminality mimo jiné způsobuje úpadek turizmu, který představuje pro mnoho Venezuelanů živobytí. Například i Ministerstvo zahraničí ČR varuje před cestou do Venezuely kvůli právě vysoké kriminalitě.

Obrázek 9 - Počet vražd a únosů

Zdroj: www.bloomberg.com

5. Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo zhodnotit vliv znárodnování na hospodářskou situaci Venezuely v kontextu teorie prokletí přírodních zdrojů. Položili jsme si dvě výzkumné otázky. První otázkou bylo, do jaké míry je venezuelská ekonomika závislá na příjmech z ropy. K zodpovězení nám posloužily základní makroekonomické údaje. Podle nich lze jasně vidět spojitost mezi cenou ropy a hospodářskou situací Venezuely. Když cena ropy stoupá, zvyšuje se i HDP a příjmy vlády, naproti tomu při poklesu ceny ropy dochází ke zpomalování ekonomického růstu nebo dokonce k poklesu, dále ke zvyšování rozpočtového schodku a tedy i veřejného dluhu, cenová hladina roste a hospodářství celkově ztrácí stabilitu. Výjimkou je pouze míra nezaměstnanosti, kterou se od roku 2004 podařilo snížit a držet v přijatelných číslech, avšak za cenu velmi vysokých vládních výdajů, které se pak projevují na veřejném dluhu. Lze tedy říci, že Venezuela je vysoce závislá na exportu ropy a cena této komodity je v podstatě determinantem jejích hlavních ekonomických ukazatelů.

Jako druhou výzkumnou otázku jsme si určili, jak ovlivnilo znárodnování ropný průmysl a venezuelskou ekonomiku obecně. Co se týče ropného průmyslu, tak zde můžeme jasně potvrdit, že kvůli znárodnění došlo k odlivu investorů, což se prakticky okamžitě projevilo ve snížení produkce. Navíc ze zisků PDVSA se začaly financovat štedré sociální programy a další vládní výdaje, což ještě více omezilo schopnost společnosti udržovat stávající těžbu nebo investovat do jejího rozvoje. Produkce tak klesala jak po znárodnění v roce 1976, tak i po nástupu Huga Cháveze.

Pokud jde o celkový vliv znárodnování na venezuelskou ekonomiku, tak můžeme říci, že vyvlastnění PDVSA mělo vliv na zvyšování státního deficitu, jelikož vláda ze zisků z prodeje ropy financuje nákladné sociální programy a tyto výdaje nesnižuje ani v době nízkých cen ropy. To se snaží kompenzovat tiskem peněz, avšak tím se zase zvyšuje cenová hladina.

Nad budoucností Venezuely je v současnosti velký otazník. S klesající cenou ropy se situace v ekonomice a ve společnosti čím dál tím více zhoršuje a řešení je v nedohlednu.

Když cena ropy stoupala, stát se doslova topil v penězích a politici si tak formou sociálních výdajů kupovali přízeň voličů. Je ironií, že Hugo Chávez, který měl možnost využít historicky nejvyšších cen k přípravě země na budoucnost a pomoci jí od závislosti na ropě, ale místo toho tyto peníze doslova rozházel na svou bolívarovskou revoluci, se již nedožije nejtěžší zkoušky chávismu. Jelikož v současné době již jsou vidět politické následky nerozvážných rozhodnutí Chávezovi a Madurovi vlády (Vítězství opoziční strany v parlamentních volbách 6. Prosince 2015), je jasné, že pro Nicoláse Madura a jeho spojence bude mnohem těžší udržet se u moci a pokračovat tak v Chávezově odkazu.

6. Zdroje

ALAN, Gelb; EIFERT, Benn; TALLROTH, Nils Borje. *The political economy of fiscal policy and economic management in oil exporting countries*. In: Policy research working paper series.RePEc: wbk:wbrwps:2899

ASCHER, William a N MIROVIŤSKAĪĀ. *Economic development strategies and the evolution of violence in Latin America*. New York: Palgrave Macmillan, 2012, xvi, 280 p. ISBN 9781137272683.

BERNARD MOMMER. *The political role of national oil companies in exporting countries: the Venezuelan case*. Oxford: Oxford Institute for Energy Studies, 1994. ISBN 0948061839.

BREWER CARÍAS, Allan-Randolph. *Dismantling democracy in Venezuela: the Chávez authoritarian experiment*. New York: Cambridge University Press, 2010, xiv, 418 p. ISBN 9780521195874.

BRUNNSTROM, David. Venezuela's nationalizations under Chavez. *Reuters* [online]. 2012 [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/us-venezuela-election-nationalizations-idUSBRE89701X20121008>

CARUSO-CABRERA, Michelle. Creating inflation is easy. Just look at Venezuela. *CNBC* [online]. 2014 [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: <http://www.cnbc.com/2014/10/13/venezuelan-economy-creating-inflation-is-easy-just-look-at-venezuela.html>

CIHELKOVÁ, Eva. *Světová ekonomika: obecné trendy rozvoje = World economy : general trends in its development*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2009, xxxvi, 273 s. Beckova edice ekonomie. ISBN 978-80-7400-155-0.

CRANDALL, Maureen S. *Energy, economics, and politics in the Caspian region: dreams and realities*. Westport, CT: Praeger Security International, 2006, xi, 245 p. ISBN 027599130x.

DVOŘÁK, Pavel. *Veřejné finance, fiskální nerovnováha a finanční krize*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2008, xx, 343 s. Beckova edice ekonomie. ISBN 978-80-7400-075-1.

ELLNER, Steve. *Rethinking Venezuelan Politics* [online]. 2008 [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: <http://venezuelanalysis.com/analysis/3140>

ESPAÑA, Pedro. *The Social Policy of the Bolivarian Revolution: Mission Tricks* [online]. 2008 [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: <http://revista.drclas.harvard.edu/book/social-policy-bolivarian-revolution>

GALLAS, Daniel. Venezuela: Economy on the brink? *BBC* [online]. 2015 [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-34983467>

GERMÁN MASSABIÉ a MIT EINEM GELEITW. VON LUTZ MEZ. *Venezuela: a petro-state using renewable energies: a contribution to the global debate about new renewable energies for electricity generation*. 1st ed. Wiesbaden: VS, Verl. für Sozialwiss, 2008. ISBN 9783531159942.

GROHMANN, Jan. ANALÝZA: LEVNÁ ROPA ZAŽEHÁVÁ NOVÁ MÍSTA NEKLIDU. *Ekonomický deník* [online]. 2015 [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: <http://ekonomicky-denik.cz/analyza-levna-ropa-zazehava-nova-mista-neklidu/>

GUPTA, Girish. Price controls and scarcity force Venezuelans to turn to the black market for milk and toilet paper. *The Guardian* [online]. 2015 [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2015/apr/16/venezuela-economy-black-market-milk-and-toilet-paper>

HAMILTON, James. *Historical Oil Shocks* [online]. 2011 [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: <http://www.nber.org/papers/w16790>

Hugo Chavez mean by a Bolivarian Revolution? [online]. 2014 [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: <http://worldnews.about.com/od/venezuela/f/bolivarianrevolution.htm>

HUMPHREYS, Macartan, Jeffrey SACHS a Joseph E STIGLITZ. *Escaping the resource curse*. New York: Columbia University Press, 2007, xviii, 408 p. Initiative for Policy Dialogue at Columbia (Series). ISBN 0231512104.

JENÍČEK, Vladimír. *Globalizace světového hospodářství*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2002, xii, 152 s. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 80-7179-787-1.

JUREČKA, Václav. *Makroekonomie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, 332 s. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-3258-9.

KEOHANE, Robert O a Helen V MILNER. *Internationalization and domestic politics*. New York, NY, USA: Cambridge University Press, 1996, x, 308 p. ISBN 0521565871.

KOHOUT, Pavel. *Investiční strategie pro třetí tisíciletí*. 7., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2013, 272 s. Finance (Grada). ISBN 978-80-247-5064-4.

LAMBERT, Tim. *A Brief History of Venezuela* [online]. [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: <http://www.localhistories.org/venezuela.html>

LANHEM, Md.: Rowman and littlefield pub., 2007, *Venezuela: Hugo Chávez and the decline of an „exceptional democracy.“* ISBN 0742554562

LORENZETTI, Laura. What's behind the drop in oil prices? Here's what analysts have to say. *Fortune* [online]. 2014 [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: <http://fortune.com/2014/10/15/whats-behind-the-drop-in-oil-prices-heres-what-analysts-have-to-say/>

LUCIANI, Giacomo. *The Arab state*. Berkeley: University of California Press, 1990, xxxii, 454 p. ISBN 0520064348.

LUSIGNAN, Bruce. *Venezuela: A Tenuous Democracy*. Web.stanford.edu, 2004

MINAYA, Ezequiel. Venezuelan Inflation Hits New Heights. *The Wall Street Journal* [online]. 2013 [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052702304672404579184451487192032>

MOMMER, Bernard. *The new governance of Venezuelan oil*. Oxford: Oxford Institute for Energy Studies, 1998, 80 p. ISBN 1901795047.

OPEC: Brief History [online]. [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm

PARRA, Francisco R. *Oil politics: a modern history of petroleum*. New York: I.B. Tauris, 2004, ix, 364 p. ISBN 1860649777.

PONS, Corina. Crime Hobbles Venezuela's Economy. *Bloomberg Business* [online]. 2014 [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: <http://www.bloomberg.com/bw/articles/2014-01-30/venezuelas-high-crime-rate-hobbles-economy>

RENEWICK, Danielle. Venezuela's Economic Fractures. *Council on Foreign Relations* [online]. 2015 [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: <http://www.cfr.org/economics/venezuelas-economic-fractures/p32853>

ROWLINS, Carlos. Venezuela annual inflation 180 percent: opposition newspaper. *Reuters* [online]. 2014 [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/us-venezuela-economy-idUSKCN0RV4WN20151001>

SEDGHI, Ami. How did Venezuela change under Hugo Chávez? *The Guardian* [online]. 2013 [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/news/datablog/2012/oct/04/venezuela-hugo-chavez-election-data>

SLOMAN, John. *Economics*. 6th ed. New York: Prentice Hall/Financial Times, 2006, 1 v. (various pagings). ISBN 0273705121.

TOYIN FALOLA AND ANN GENOVA. *The Politics of the global oil industry: an introduction*. [Repr.]. Westport, Conn. [u.a.]: Praeger, 2010. ISBN 9780313361845.

TOYIN FALOLA AND ANN GENOVA. *The Politics of the global oil industry: an introduction*. [Repr.]. Westport, Conn. [u.a.]: Praeger, 2010. ISBN 9780313361845.

VANDEN, Harry E a Gary PREVOST. *Politics of Latin America: the power game*. Fifth edition. New York: Oxford University Press, 2015, xxvii, 636 pages. ISBN 0199340250.

Venezuela: Overview. *Energy Information Administration* [online]. 2015 [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=VEN>

VERMA, Nidhi a Sankalp PHARTYIAL. OPEC says low oil price won't continue, may rise within a year. *Reuters*[online]. 2015 [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: <http://in.reuters.com/article/opec-india-idINKBN0TY0R020151215>

What Dutch disease is, and why it's bad. *The Economist* [online]. 2014 [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: <http://www.economist.com/blogs/economist-explains/2014/11/economist-explains-2>

Why the oil price is falling. *The Economist* [online]. 2014 [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: <http://www.economist.com/blogs/economist-explains/2014/12/economist-explains-4>

WILPERT, Gregory. *The Economics, Culture, and Politics of Oil in Venezuela* [online]. 2003 [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: [http://venezuelanalysis.com/analysis/70What does](http://venezuelanalysis.com/analysis/70What%20does)

WILPERT, Gregory. *Venezuela's New Constitution* [online]. 2003 [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: <http://venezuelanalysis.com/analysis/70>

WYANT, Frank R. *The role of multinational oil companies in World energy trade*. Annual review of energy, 1997

ŽÁK, Milan. *Hospodářská politika*. Vyd. 1. Praha: Vysoká škola ekonomie a managementu, 2006, 210 s. ISBN 80-86730-04-2.